

Березняк Василь Сергійович
старший викладач кафедри
кримінального права та криминології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к.ю.н., с.н.с.

Сальнікова Мирослава Анатоліївна
курсант факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування навчальної групи
ДР-742 Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПИТАННЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Одним із основних прав людини і громадянина є свобода від насильства, де домашнє насильство займає провідну роль, адже вказана категорія злочинів вчиняється щодня. Разом з тим, соціальний тиск настільки сильний, що більшість жертв досі сприймають вказаний вид насильства як звичайне та невідворотне явище у житті, не повідомляючи про нього. Іншу частину потерпілих, які заявляють про скоєні кримінальні правопорушення, іноді працівники правоохоронних органів відсилають назад, не сприймаючи їх серйозно. Окрема категорія потерпілих не можуть знайти захист та справедливість через слабкість правової бази. Слід наголосити, що впровадження гендерної рівності та протидія насильству над жінками є одним з невід'ємних передумов побудови безпечного й толерантного суспільства, що обумовлює актуальність теми.

7 грудня 2017 року законодавцем було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», яким було істотно змінено положення КК України, зокрема доповнивши кодекс статтями 126-1 «Домашнє насильство», а також Розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи» та ст. 153 «Сексуальне насильство» [1]. Таким чином, було зроблено крок на шляху імплементації положень Стамбульської Конвенції – Конвенції про запобігання насильства щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу із цими явищами [2, с. 12].

Так, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07.12.2017 р. домашнім насильством визнається діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця

проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3].

Дослідження диспозиції ст. 126-1 КК України вказує, що домашнє насильство за своєю конструкцією є злочином з матеріальним складом, тобто об'єктивна сторона складається з трьох обов'язкових складових – діяння, суспільно небезпечних наслідків та каузального зв'язку.

Діяння репрезентується систематичним вчиненням фізичного, психологічного або економічного насильства, поняття яких розкривається через Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07.12.2017 р. Окрім цього, представники наукової спільноти у галузі кримінального права наголошують, що домашнє насильство можливе не тільки у формі дії, а й у формі бездіяльності (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя стані) [4, с. 206]. Тут слід звернути увагу, що ст. 126-1 КК України вказує на систематичність вчинення вищевказаних діянь насильства, тобто три або більше разів [5].

Отже, суспільно небезпечне діяння полягає у систематичному вчиненні фізичного, психологічного або економічного насильства. Науковці галузі кримінального права зазначають, що вчинення домашнього насильства можливе не лише у формі дії, а й у пасивній формі - бездіяльності (ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя стані).

Передусім законодавець вказує на систематичність як ознаку суспільно небезпечного діяння, яка є темпоральною характеристикою. Верховний Суд України при тлумаченні систематичного приниження людської гідності акцентує увагу на тривалості принизливого ставлення до потерпілого (постійні образи, глумління над ним тощо). При роз'ясненні положень закону про кримінальну відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність Верховний Суд уточнює, що подібні діяння визнаються систематичними, якщо вчинюються не менше трьох разів протягом нетривалого часу. Умовно можна говорити про наявність у складі поняття систематичності двох взаємопов'язаних елементів: кількісного (три і більше) та якісного (єдиний намір на тривале вчинення) [6, с. 431].

Суспільно небезпечні наслідки даного злочину розкриваються у ст. 126-1 КК України через використання оціночних понять, зокрема фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілого [5].

Наголосимо, що обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного виду злочину є прямий причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками.

Суб'єктом злочину за ст. 126-1 КК України є фізична осудна особа, яка

досягла 16-річного віку. Разом з тим, кримінальне правопорушення може бути вчинено виключно щодо нинішнього або колишнього подружжя або іншої особи, з якою суб'єкт перебуває або перебував у сімейних або близьких відносинах. Отже, відповідно до цього спеціальними є і потерпілий, і винна особа. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07.12.2017 р. розкриває коло осіб, на яке він поширюється.

При визначенні кола осіб, які можуть визнаватися суб'єктом цього злочину, варто звертатися до інших нормативно-правових актів. Так, у статті 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено сферу дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству, зокрема й коло осіб, на яких воно поширюється, а у статтях 2 і 3 Сімейного Кодексу України надано визначення учасників сімейних відносин та поняття сім'ї. Однак у жодному законодавчому акті не надається тлумачення «близьких відносин». Як убачається, близькими відносинами слід вважати ті, що за Конвенцією мають назву «відносини між партнерами». Законодавець підкреслює, що не має значення час існування відносин: були вони у минулому або наявні досі. Крім того, у Конвенції акцентується увага на неважливості того, чи проживає (проживав) правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні. Так, хоча суб'єкт домашнього насильства і є спеціальним, проте коло осіб, що можуть підпадати під його визначення, широкіше.

Суб'єктивна сторона домашнього насильства характеризується виною у виді прямого умислу. При цьому у винного можуть бути різні мотиви й мета, які виступають лише факультативною ознакою й не впливають на кваліфікацію.

Варто також звернути увагу на новелу у КК України – Загальна частина була доповнена новим Розділом XIII-1 «Обмежувальні заходи» стосовно осіб, які скоїли злочин, пов'язаний з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, можуть бути покладені такі обов'язки: заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборона наблизитися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати та інші [5]. Обмежувальні заходи є примусовими кримінально-правовими заходами, що мають додатковий характер до кримінального покарання (крім позбавлення волі) і застосовуються судом у разі вчинення повнолітньою особою злочину, пов'язаного з домашнім насильством чи погрозою його застосування. Виходячи із загальної змісту ст. 91-1 КК України та місця її знаходження у структурі Загальної частини Кримінального кодексу України, вказані заходи мають додатковий характер, оскільки застосовуються поряд із кримінальним покаранням (крім позбавлення волі), можуть бути застосовані щодо певної категорії засуджених – особи, яка вчинила домашнє насильство, та мають на меті обмежити постраждалу від насильства особу від подальших насильницьких дій кривдника та попередити у подальшому будь-які прояви насильства щодо неї [7,

с. 162-163]. В даному аспекті варто зауважити про наявність норм Сімейного кодексу України про те, коли подружжям стають з 16 років. Відповідно до ч. 2 ст. 23 СК за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Наявність скорочення шлюбного віку можна пов'язати з домашнім насильством (на прикладі циганських сімей, де одружуються з 14-16 років). Але варто зазначити, що у КК України не розмежовуються такі категорії відносин, які притаманні етнічним народам, де шлюбний вік може наставати вже з 12-14 років. Це, в свою чергу, тягне за собою проблематику застосування відповідних норм КК України на практиці, стосовно осіб, над якими вчиняється домашнє насильство.

Окрім цього, прикінцевими положеннями Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07.12.2017 р. було закріплено нову редакцію статті 173-2 КУпАП «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування». Доцільно проаналізувати розмежування між адміністративним та кримінальним правопорушеннями за вчинення домашнього насильства. Так, домашнє насильство, передбачене ст. 126-1 КК України відрізняється від насильства, передбаченого ст. 173-2 КУпАП за наступними ознаками: 1) систематичність вчинення фізичного, психологічного чи економічного насильства, оскільки саме критерій систематичності є кваліфікуючою ознакою кримінально караного домашнього насильства; 2) настання суспільно небезпечних наслідків. Адміністративна відповідальність настає, якщо домашнє насильство не спричинило: а) тілесних ушкоджень; б) не призвело до фізичних або психологічних страждань; в) розладів здоров'я; г) втрати працездатності; д) емоційної залежності; е) погіршення якості життя; 3) за вчинення сексуального насильства настає кримінальна відповідальність, передбачена ч. 2 ст. 153 КК України. Слід зауважити, що законодавець від 7 грудня 2017 р. прийняв нову редакцію ст. 153 КК України «Сексуальне насильство», регламентувавши кваліфікований склад злочину, передбачений ч. 2 вказаної статті: «Сексуальне насильство, вчинене щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах»; 4) адміністративна відповідальність передбачена як за домашнє насильство, так і за насильство за ознакою статі [8, с. 101].

Крім того, прийняті нормативно-правові акти є суперечливими та такими, що по суті не вирішують проблему насильства в сім'ї.

Отже, вважаємо за доцільне дати більш чітке визначення у примітці до ст. 126-1 КК України поняття «домашнього насильства», так як відсутність вказаного терміна призводить до довільного тлумачення норми Особливої частини КК України.

Слід зауважити, однією із проблем є те, що на відміну від Сімейного кодексу України, у ст. 126-1 КК України відсутнє визначення та поняття такої

категорії відносин, яка характерна для етнічних верст населення (на прикладі циганських сімей, в яких шлюб може наступати з 12-14 років, і де також вчиняється домашнє насильство).

Виходячи з вище сказаного, пропонуємо внести доповнення до статті 126–1 КК України у вигляді примітки до цієї статті з роз'ясненням такого визначення як «етнічні верства населення».

Існує необхідність у чіткому визначенні терміну «сексуальне насильство» у ст. 153 КК України відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

1. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19>.

2. Віллс Е., Калашник О. Протидія домашньому насильству. Практичний посібник для поліцейських. Київ. 2018. 77 с.

3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

4. Яцька Д.І. Криміналізація домашнього насильства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 2. 2018. С. 204-208.

5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

6. Чернова Н.В. Систематичність у складі використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 427-432.

7. Павлова Т.О., Кривошликова А.С. Правовий аналіз норм Кримінального кодексу України щодо гендерної рівності та протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству. *Правова держава*. № 32. 2018. С. 159-168

8. Мінка Т. Розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Січень 2019. С. 98-101.

Біліченко Валерій Віталійович
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПОРІВНЯННІ ІЗ ЗАРУБІЖНИМ ДОСВІДОМ

Вся влада України поділена на 3 гілки: виконавчу, законодавчу і судову. Кожна з гілок наділена своїми повноваженнями, і має відповідні обов'язки. Національна поліція України входить до виконавчої влади, бо на неї покла-